

korlatukat és oktatási céljaikat tekintve (Pollard, A. és Tann, S. eds. [1993]), és ebben a tanármodellben a tantervi gyakorlat morális és demokratikus aspektusai is megjelennek. Ez egyre növekvő kutatási terület, és elutasítja a NAT-tervezés szűkös technicizmusát. A másik terület a nemekről és a „fajok”-ról szóló tantervi/iskolai tanulmányok sora. Minthogy ez a nőkkel foglalkozó tanulmányokból valamint a helyi kormányok, a tanárszervezetek és a tanárok egyenlő esélyekért folytatott társadalmi mozgalmi aktivitásából nőtt ki, nem annyira a NAT-hoz, mint inkább a városi iskolákhoz és a pedagógiai tanszékekhez kapcsolódik. A nemi szerepek kialakítása, a nemi egyenlőtlenségek az iskolai gyakorlatban, a szervezetek és a nemi szerepek témája, a multikulturalizmus, a fajgyűlölet-ellenesség stb. egyre inkább a szakmai érdeklődés előterébe kerül. Ez szembekerülhet azzal a kormánnyal, amelyik a választást és a piaci sokszínűséget hangsúlyozza, ám ma már sok állampolgára számára nem játssza el azt a jóléti, támogató és harcoss szerepet, amit korábban (*Gender and Education Series* [1993]).

A kormányváltás újfajta tantervi gondolkodást fog létrehozni, amely valószínűleg elmozdulás majd a szociáldemokrata gondolkodás új formái felé, és a piacgazdaságon belül erősebb érzékenységet mutat a társadalmi igazságosság eszméje iránt. Ma Angliában újfajta konszenzus van kialakulóban az oktatási változással valamint a tanárok szerepével és jogaival kapcsolatban, bár váltig hiányzik az ezzel kapcsolatos, önreflexióra és elméleti elmélyedésre hajlamos vita. A tantervfejlesztés végül is tükrözheti ezeket az új realitásokat. A NAT azonban velünk marad.

(Hillgate Group, *Whose Schools? A Radical Manifesto*. London, 1986.; H. G. O’Keefe (ed): *The Wayward Curriculum*. London, Social Affairs Unit, 1986.; S. Lawlor: *Correct Core Simple Curricula for English, Maths & Science*. London, Centre for Policy Studies, 1986.; Hargreaves, D. & Hopkins, D.: *The Empowered School*. London, Cassel, 1991.; Hopkins, D. & Southworth, G.: *The Developing School*. Lewes, Falmer, 1989.; Nias, J. & Southworth, G. & Campbell, P.: *Whole School Curriculum Development in the Primary School*. Lewes, Falmer, 1992.; Carr, W. & Kemmis, S.: *Becoming Critical: Education, Knowledge and Action Research*. Lewes, Falmer, 1986.; Hopkins, D.: *A Teacher’s Guide to Classroom Research*. Lewes, Falmer, 1992.; Webb, R. (ed): *Practitioner Research in the Primary School*. Lewes, Falmer, 1990.; Pollard, A. & Tann, S. (eds): *Reflective Teaching in the Primary School. A Handbook for the Classroom*. London, Cassel, 1993.; Weiner, G. & Deem, R. (eds): *Gender and Education Series*. Milton Keynes, OUPress, 1993.; Bates, I. & Riseborough, G. (eds): *Youth and Inequality*. MK, OUPress, 1993.; Troyna, B.: *Racism and Education*. MK, OUPress, 1993.)

Martin Lawn
(fordította: Nagy Mária)

HARCOS KULTÚRNOSZTALGIA?

Tanterv és politika

A *curriculum* (némi, önkényes egyszerűsítéssel: a tanterv) társadalmilag érvényesnek tekintett kultúrát közvetít. Semlegesnek tűnő kijelentés. De: kinek, mely társadalmi csoportnak a kultúráját? E felvetés politikai kontextusba helyezi a curriculum kérdéskörét, s egyúttal tudatja, hogy annak a könyvnek, amelyről e recenzió szól, tárgya: a tanügyi reform és a hatalom kapcsolata. A szerző felfogásában egyértelmű, hogy a curriculumot nem – vagy: nem csak – pedagógiai, hanem politikai dokumentumnak is tekintti, amelynek tartalma a „politikai arénában” zajló gazdasági és ideológiai érdekharokban, alkufolyamatok sorozatában kovácsolódik ki. Ira Shor könyvében arra vállalkozik, hogy az USA 1969–1984 közötti korszakának reprezentatív tanügyi (oktatáspolitikai) tantervi történéseit – a szerző szóhasználatával élve: „kulturális háborújának” szakaszait – komplexen, politológiai megközelítésben leírja és elemze, alapvetően az egyenlőségelvű politika iránti elkötelezettség nézőpontjából.

Az elemzett időszak tagolásának elve, hogy a konzervatív oktatáspolitikai mikor, milyen szakmai program jegyében fogalmazta meg a maga törekvéseit: ennek alapján – úgy mond – a restaurációs szándék a *pályaorientációs képzés* (1971–75), majd az *irásbeliség válsága* (1975–82), azt követően pedig a *kiválóság a középszerűség ellen* (1982–84) jelszavakat állítva oktatáspolitikai retorikájának középpontjába. (Ezek kifejtése alkotja a könyv fő fejezeteit.)

A 60-as évtized

Alternatív életminták, kisebbségi és polgárijogi mozgalmak, egyetemi sztrájkok, vietnami háború és annak elutasítása, szabad iskola, iskolátlantott társadalom – megannyi címke a turbulens évtized társadalmi-politikai-kulturális pezsgésének jellemzésére. A korszak egyik kulcsfogalma a tanügyi konzervativizmus szótárában: a „right words”. Azaz: a hagyomány és a tekintély által szentesített közös kultúra, amelynek közvetítése az iskola feladata, s aminek zavara az új nemzedékek nem kielégítő szocializációjához vezet.

A „megfelelő szavak” ellentétét az ellenállás, az alternatív értékvilágok, a civil szféra (a kultúra tágasságának s egyszersmind relativizmusának) jelszavai alkotják: „Győzni fogunk!” „Békét – most!” „Egyenlő jogokat!” „Szabad iskolát!” „Szeretkezz, ne háborúzz!”.

Pályaorientációs nevelés: restaurációs politika

1970: a Nixon-adminisztráció ereje teljében; Kambodzsa katonai megszállása az amerikaiak által; sztrájk ötszáz egyetemi campuson; egy katonai kutatóközpont felrobbantása

– az események a 60-as évtizedre oly jellemző tiltakozó hullámok újbóli erősödésére utalnak.

Az oktatáspolitikai szövetségi szinten hirdetett vezető szövege az oktatás szakképzési dimenziójának erősítése – az elemi- és felsőfokig. Az irányváltást kifejező kulcsszó – eufemisztikus megnevezéssel – „career education”. A hadjárat „keresztlovagja” – hogy a szerző szóhasználatával éljünk – a szövetségi kormányzat szintjén *Sidney Marland*; az „össztűz” a fel-felsőfokú intézménytípusra [community college] irányul. Több, mint évtizedes történetében ezúttal jelentős szerepet szán eme intézménynek az oktatáspolitikai: a felsőfokon továbbtanulni szándékozó fiatalok magasra törő ambícióinak „lehűtése”, a gyakorlati stúdiumok, a szakmatanulás és a munkaerőpiac felé terelve őket (s egyúttal az intézmény vonzóvá tétele a középiskola végzőseinek szemében). A helyzet ironiája – így a szerző –, hogy a community college eme profilerosítására olyan társadalmi erőterben került sor, amelyet éppen az ifjúság elidegenedése a munka világától, valamint a szakképzés és a foglalkoztatottság gyenge kapcsolata jellemzett. A konzervatív oktatáspolitikai szándéka világos: a szűken pragmatista törekvések jegyében szervezett „career education” lehetséges válasz az ifjúság körében tapasztalható nyugtalanságra és az ifjúsági munkanélküliségre egyaránt. Sem a szakcsajtó, sem a tömegtájékoztató nem késlekedett, hogy a „career education”-ra átkeresztelt szakképzést úgy állítsa be, mint az emberi tanulás valamennyi lényeges szakaszában nélkülözhetetlen mozzanatot. Mindazonáltal – hangzik Ira Shor mérlege – e politika nem különbözött attól, ami jó évtizeddel korábban kiosztott erre az intézménytípusra: demokráciát és sikert ígérő retorika közegében a társadalmi eredetű különbségeket átörökítő, az oktatási javakhoz való egyenlőtlen hozzájutást megvalósító képzés.

Az írásbeliség válsága, avagy amit a teszt mér: restaurációs politika

A szóban forgó korszak második szakaszában (1975–82) az iskolai írásbeliség került a „vádoltak padjára”, mert-hogy „romlik a tanulók olvasásteljesítménye”. Az újabb tanügyi válság jó híryanagy volt a médiák számára. Az újságok sietve átfordították a laikusok nyelvére az olvasástesztek csökkenő pontszámait, riasztva a társadalmi közvéleményt. A szembenálló táborok meghatározó ereje: egyik oldalon egy szövetségi hatáskörű szervezet [ETS – Educational Testing Service], a másikon pedig tanárok szakmai szervezetei, köztük igen aktívan az Angoltanárok Országos Tanácsa [NCTE – National Council of Teachers of English]. A történetben fontos dátum 1975 júniusa, amikor is egy szövetségi szakmai konferencián a szakértők nem jutottak egyetértésre a tekintetben, hogyan értelmezhető, minek tulajdonítható a tesztpontok csökkenése. Mindez jeladás volt az új kampány elindítására, amelynek jelszava a „Vissza az alapokhoz” [Back-to-basics] lett. (A szerző

ironikus szóhasználatában: „Marland második gyermeke”.) Igen. Ismét Sidney Marland állt a kampány élére, kezdeményezve a jelenség megbízható kivizsgálására a tantervi követelmények és a pszichometria nagy neveiből álló bizottság (Bloom, Tyler, Thorndike) létrehozását. „A tesztek megfelelően mértek, a teljesítményromlás nem a mérőeszköz hibájából fakad, a jelenség valós” – hangzik a bizottság 1977-ben közzétett jelentése. (A szerzői kommentár: a bizottság munkáját az az ETS finanszírozta, amelynek anyagi és politikai érdekeltsége a tesztek megmentésében több, mint nyilvánvaló volt.)

Érzékenyebbnek mutatkoztak e téren a tanári szakmai szervezetek, úgy érvelvén, hogy a csökkenő tesztpontokkal szemben észlelhető a diákok nyelvének gazdagsága, ha képesek vagyunk odahallgatni rájuk; a tesztekkel való vonakodás az elidegenedés jele, s a csökkenő pontszámokat helyesebb teljesítményvisszatartásnak, mintsem romlásnak minősíteni. Ezt igazolták az e kérdésben megkérdezett diákok válaszai, akik szerint elegendő „takaréklángon” teljesíteni ahhoz, hogy az ember bejusson a community college-ba. Különösen érdekes e vonatkozásban az a nyelvhasználati módok viszonylagosságát hirdető, egyenlőségelvű dokumentum [Students’ Right to Their Own Language], amelyet az NCTE adott közre, s amely az angol nyelv erősen normatív – az olvasástesztek szerkesztői által is preferált – változatát (standard English) kiváltságokat élvező dialektusnak minősítette. A tömegtájékoztató (Newsweek) e felfogást – amely „nyílt hadüzenet” volt a konzervatívok számára – egyenesen a kialakult teljesítményválság egyik forrásának tartotta. A kulturális technikák terén észlelt teljesítményromlást a konzervatív oktatáspolitikusok a 60-as évtized liberális szellemének illetve abból következően az iskolai nevelés túlzott engedékenysége-nek s a túlságosan sok tantervi választási lehetőségnek tulajdonították.

A szerző politológiai olvasatában azonban e szakmai jellegű érvelés/oktulatáshoz kötött egyértelműen politikai összefüggések jelennek: a permisszív nevelés vádjával ugyanis nem a szigorúság akarása áll szemben, hanem az, hogy a túlzottan engedékeny nevelői stílus a hagyományostól eltérő társadalmi kapcsolatok kialakulását eredményezi nevelők és növendékek között. S ezzel politikai természetű kategóriákhoz érkezünk: az iskola mint társadalmi intézmény által leképezett tekintély és hatalom problematikájához. A tárgyalat oktatáspolitikai kampánnyal kapcsolatos szakmai bírálatát Shor költői kérdésben fogalmazza meg: mi módon lehet a funkcionális írásbeliség komplex képességeinek hanyatlására következtetni olyan teszt-eredményekből, ahol az önálló szövegalkotás (fogalmazás, esszé) képességét nem vizsgálják, ehelyett jórészt zártvégű, feleletválasztásos feladatokkal mérik (?) az eszköztudás egyik legalapvetőbb területét. A szerző értelmezésében viszont az amerikai iskola legitimációs válságáról van szó,

amelynek az olvasáseredmények csökkenése csak tünete, hiszen – szól az értelmezés – a tartós (ifjúsági) munkanélküliséggel és egy atomkatasztrófa fenyegetésével (hidegháború) a háttérben mi módon lenne releváns a diákok számára, hogy éppenséggel az olvasásban akarjanak kitűnni.

Kiválóság vs. közepszerűség: restaurációs politika

Az újabb fejezet nyitányát egy országos bizottság [National Commission on Excellence in Education] által közzétett, komor hangütésű kötet jelentette: *Veszélyben a nemzet* [A Nation at Risk, 1983]. E kötet felerősítve visszhangozta a korábban megismert tételt a hanyatló teszteredményekről egyszersmind vádolva a szövetségi tanügyi kormányzatot, amelyik – úgymond – túl sokat költött, hiába; az egyenlőségelvű oktatás – „a közepszerűség melegágyai” – erőltetésére, a minőség, a „kiválóság” helyénvaló favorizálásával szemben.

Ám a tét immár nem kevesebb volt, mint az USA elsősege a világban, s ez egyúttal azt is jelezte, hogy az eddigi egydimenziós reformok („career education”; „back-to-basics”) után keményebb lépésre szánja el magát az oktatáspolitikai. Az adekvát médiastratégia a sokkolás volt: „Mentsétek meg iskoláinkat!” jelent meg a *Newsweek* címlapján egy alig rejtetten rasszista sugallatú kép felirataként. A kitörés irányát a Hunt-jelentés (*Action for Excellence: A Comprehensive Plan to Improve Our Nation's Schools*, 1983) fogalmazta meg, újraértelmezve s egyúttal kitágítva az alapok [basics] fogalmát, beemelve annak keretébe a matematikát, természettudományt, számítógépes használói ismereteket és az idegen nyelvet. (A kampány szóhasználatában ezek a „new basics”.) Mindez felértékelte és előtérbe állította az amerikai neveléstudomány nagy öregje, *Mortimer Adler* által képviselt és kimunkált, a klasszikus humaniorák erkölcs- és jellemnevelő szövegeire orientált pedagógiát (*Paideia Proposal*). Más szavakkal: bizonyos értelemben a pedagógiában a „right words” kurzus jelent meg újra. E pedagógia jelentős befolyást gyakorolt az ezidőtájt született alaptantervekre [core curricula], amelyek az iskolázás általánosan képző jellegét állították középpontba szemben annak szakmai-képzési dimenziójával.

Végül is – engedtessek meg e neologizmussal élnem – miről „szólnak” a tárgyalt időszak elemzett tanügyi kampányai/politikái?

Ira Shor úgy látja: a 60-as éveket követően a kormányzat olyan kognitív programokat/tanterveket munkáltatott ki, amelyeknek segítségével arra nyílt módja, hogy érvényesüljenek a tanterv affektív hatásai. Azaz érvényesüljön a társadalom kialakult osztályszerkezetét és elosztásrendjét leképező leghatékonyabb eszköze az intézményes keretben folyó manipulációnak: a „rejtett tanterv”.

Könyve zárófejezetében a szerző tételesen felsorolja azokat az elveket/törekvéseket, amelyek – nézete szerint – a bemutatott konzervatív tanügyi kampányok alapjául szol-

gáltak. Ezek: a tekintély restaurálása és a tömegmozgalmak gyengítése, kioltása; az üzleti világ és a hadsereg nagy nevéinek sulykolása; az emberek hozzászoktatása ambícióik és aktivitásuk csökkentéséhez; a társadalmi egyenlőtlenség igazolása pedagógia eszközökkel (a normatív nyelvhasználat favorizálása révén); az adminisztratív hatalom koncentrálsának szándéka az érdemelmet preferáló tantervek és a tesztelés ismételt igénylése által; a kritikus gondolkodás képességének háttérbe szorítása alapkészségeket fejlesztő valamint szakképzési profilú tananyagok révén; a kompenzáló programok finanszírozásának csökkentése a kiválóság fejlesztésének nevében.

Hálás feladat e könyv ismertetése akkor, ha a recenzius maradéktalanul egyetért a szerző alapállásával: ez esetben ugyanis primér olvasóként merítkézhet bele egy ironikus hangvételű, propagandisztikus jellegű mű élvezetébe. Ha azonban tartja magát a recenzius számára tanácsos távolságtartáshoz, akkor nagyon ügyelnie kell arra, hogy az olvasó számára világos legyen: mikor, ki beszél.

Ira Shor számára – értelmiségihez méltó módon – a nagy eszmék közül kiváltképp a társadalmi igazságosság és főként az egyenlőség látszik közel állónak. Ez rendjén van mindaddig, amíg a jóra törő erőfeszítéseknek az effajta eszmék irányt mutatnak, tájékozódási pontokat jelentenek. Mi, „Vadkelet” lakói azonban kiábrándító történelmi tapasztalatokkal rendelkezünk e téren, s tudjuk, mit jelent az, ha egy politikai akarat arra szerveződik, hogy – ha török, ha szakad – „megvalósítja” e gyönyörű társadalmi ábrándokat. (Török is, szakad is.) Éppen emiatt ajánlom szkeptikussal, jóindulattal e könyvet.

Szabó László Tamás

*

Üzenet a palackból

Ira Shor könyve a Kritikai Társadalomelmélet című könyvsorozatban jelent meg. A szerző az amerikai oktatáspolitikai azon időszakának eseményeit elemzi, melyek egyfajta konzervatív illetve újliberális fordulatként váltották fel az 1968 nyomán kibontakozó újbaloldali, alternatív oktatásügyi gondolkodás és cselekvés időszakát. Különös figyelmet fordít a szerző az oktatás tartalma, a tantervek és elvárások politika által előidézett változásaira.

A szerző hangsúlyozottan elkötelezett, elemző, látásmódját az a neomarxista értékvilág határozza meg, amely az alternatív pedagógiák valamint az egykori kubai és kínai oktatáspolitikai kísérletek területén mozog legotthonosabban. Ez a szocializmust megtapasztalt olvasók számára tagadhatatlanul elidegenítő hatású kiindulópont azonban nem jelenti azt, hogy a munka értéktelen vagy figyelemre méltatlan lenne a közép-európai ismertető számára. A könyv minden egyoldalúsága ellenére gazdagon informál